

GEVANGEN IN MOEDERSCHAP

GEDETINEERDE VROUWEN EN HET RECHT OP FAMILY LIFE

Ria Wolleswinkel
Deventer (Gouda Quint) 1997
341 blz.

Vrouwelijke gedetineerden vormen ongeveer 5% van de populatie van gedetineerden. Zij onderscheiden zich van mannelijke gedetineerden doordat zij vaker de primaire verzorgster van hun kinderen zijn. Daarnaast verschilt de aard van de gepleegde misdrijven, is het vluchtgevaar veel geringer en recidiveren vrouwen minder. Juist het gegeven dat vrouwen meer gericht zijn op en verantwoordelijkheid hebben voor het gezinsleven doet een specifiek licht schijnen op de verhouding tussen het algemeen belang van opsluiting enerzijds en de bescherming van het gezinsleven, ofwel *family life*, anderzijds. Wolleswinkel bepleit op grond van de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke gedetineerden een speciaal beleid voor vrouwen. Zij wil een leefsysteemgerichte benadering ontwikkelen, waarin het bestaande *family life*, het belang van het kind en bescherming van het moederschap c.q. verzorgerschap moet worden getoetst aan het overheidsingrijpen.

Het aardige van dit boek is dat kennis uit verschillende disciplines wordt gebruikt om een antwoord te geven op de centrale vraag in hoeverre gedetineerde vrouwen aan hun positie van feitelijk verzorgende ouder rechten kunnen ontleen ten aanzien van de overheid of derden. Het is daardoor geen juridisch handboek over de juridische dogmatiek van de regelgeving omtrent vrouwen in detentie, maar een interessant boek waar criminologische en psychologische informatie wordt gebruikt om de juridische regelgeving nader te interpreteren. Naast een confrontatie van sociaal-wetenschappelijke disciplines met het recht, vindt een confrontatie van de rechtsgebieden strafrecht en familierecht plaats. Het strafrecht kan daarbij worden getypeerd als individugericht en mannelijk, en het familierecht als contextgericht en vrouwelijk. De gedetineerde vrouw bevindt zich op het snijvlak van beide: zij past noch in de rol van de mannelijke rechtsburger in het strafrecht, noch in de traditionele vrouwelijke rol van het familierecht. Door

de contextuele benadering van het familierecht 'in te lezen' in het strafproces- en penitentiaire recht wil Wolleswinkel helpen een op vrouwen toegesneden detentierecht van de grond te doen komen.

Wolleswinkel gaat uitgebreid en zeer gedocumenteerd in op verschillende aspecten van haar onderwerp. De positie van gedetineerde moeders als criminele vrouwen wordt in de eerste vier hoofdstukken behandeld, terwijl in de hoofdstukken vijf tot en met acht het moederschap in relatie tot het belang van het kind in de schijnwerper staat. Wolleswinkel start met een beschrijving van verschillende theorieën die een verklaring geven voor het feit dat vrouwen na de industriële revolutie veel minder dan mannen in aanraking zijn gekomen met het strafrecht. Een ander aspect van deze zaak is dat het gedrag van vrouwen eerder wordt gepsychiatriseerd dan als crimineel wordt bestempeld. Dit laat Wolleswinkel onder andere zien aan de hand van de inzet van het *battered women syndrome* in strafzaken tegen vrouwen die hun man hebben vermoord. Vervolgens beschrijft ze de gevangencultuur zowel in empirische als in theoretische termen. Het meest interessant vond ik hier het beeld dat ontstaat van het leven van vrouwen in de gevangenis en vooral van hun opvallende zorg om en voor hun kinderen en familie.

Het algemene detentiebeleid is toegesneden op de mannelijke maat. De moeilijkheden rondom de ontwikkeling van een op vrouwen toegesneden detentiebeleid worden behandeld in hoofdstuk drie. Wolleswinkel sluit het eerste gedeelte van haar boek af met een beschrijving van de materiële rechtspositie van gedetineerde vrouwen. Hieruit komt naar voren dat alleen als het de moederrol betreft aan specifieke behoeften van vrouwen wordt tegemoetgekomen. Tot 1998 was dit geconcretiseerd in artikel 31 van de gevangenismaatregel. Dat artikel behelsde het recht om het kind dat de zorg van de moeder niet kan ontberen in het gesticht op te nemen. In 1998 werd dit artikel vervangen door het, seksenutrale, artikel 12

van de Penitentiaire beginselenwet. Hieraan kunnen ook mannen die zorgen rechten ontlenuen. Of een man hier al een beroep op heeft gedaan is mij niet bekend. In de toekomst kunnen ouder en kind-units worden ingericht waar mannen en vrouwen de zorg voor hun kleine kinderen hebben.

De juridische en pedagogische haken en ogen van co-detentie, en in het bijzonder de prangende vraag of co-detentie in het belang van het kind is, werkt de auteur in het tweede gedeelte van haar boek nader uit. In heel algemene termen komen de sociologische achtergronden van het gezin, de betekenis (verschuiving) van het moederschap en denkbeelden over kinderen en opvoeding eerst aan bod. Vervolgens wordt het belang van het kind nader geanalyseerd. Wolleswinkel richt zich hier op de kwestie dat het lot van moeders en kinderen sterk met elkaar is verbonden, terwijl tegelijkertijd hun belangen kunnen botsen. Wolleswinkel behandelt de problematiek van de autonome rechten van kinderen en de botsing met ouderrechten onder andere aan de hand van het VN-Kinderverdrag. Vervolgens laat ze zien hoe zowel het recht op moederschap als de bestrijding van seksstereotypen – die moet voorkomen dat moederschap een plicht wordt – juridisch kan worden gefundeerd op het VN-Vrouwenverdrag. Bovendien geeft ze aan dat de overheid een positieve verplichting kan hebben in bepaalde situaties. De overheid moet soms voorwaarden scheppen voor het kunnen hebben van een *family life*, ook als vrouwen in gevangenschap leven. De begrippen *family life* en *privacy* beziet Wolleswinkel tevens tegen de achtergrond van het debat over zorgethiek versus rechtenethiek. Dat debat betreft ze op de positie van gescheiden ouders en het ouderlijk gezag (sinds 1999 behouden beide ouders na echtscheiding in principe het gezamenlijk ouderlijk gezag, maar dit doet aan haar argumentatie niets af). In het slothoofdstuk komen alle draden rond de kwestie van detentie en het recht op gezinsleven samen. Wolleswinkel doet daar verschillende concrete voorstellen hoe het recht op *family life* van gedetineerde vrouwen vorm te geven.

Het boeiende aan de problematiek van gedetineerde moeders is de botsing van belangen, het belang van de moeder bij *family life*, het belang van het kind en het belang dat de overheid heeft, bijvoorbeeld bij orde en veiligheid binnen penitentiaire inrichtingen. Deze belangen kunnen niet alleen onderling tegenstrijdig zijn, maar ook het belang zelf, bijvoorbeeld het belang van het kind, is niet eenduidig. Is het bijvoorbeeld in het belang van het jonge kind om mede gedetineerd te zijn zodat het zich kan hechten, of is dit een vorm van vrijheidsberoving? Is co-detentie van belang voor de hechtingsrelatie en identiteitsvorming van het kind of is co-detentie vooral in het belang van de moeder die

haar emotionele en sociale band met het kind wil continueren? Op deze vragen gaat Wolleswinkel in verschillende hoofdstukken in. Ik mis echter in dit proefschrift een duidelijke rode draad, een herkenbaar analysekader. Weliswaar worden verschillende theorieën door het boek heen behandeld, zoals criminologische theorieën, theorievorming over gevangencultuur, verschillende feministische visies en theorievorming rondom zorgethiek versus rechtenethiek, maar er is geen keuze gemaakt. Het boek had aan kracht gewonnen als was gekozen voor een theoretisch kader dat de analyse van de problematiek had kunnen sturen. Bij gebrek daaraan heeft het boek een overwegend beschrijvend karakter.

Het concluderende hoofdstuk *Detentie en family life* kan als voorbeeld dienen. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat Wolleswinkel co-detentie alleen zinvol acht als alle andere mogelijkheden en alternatieven geen oplossing vormen en als aan een aantal (pedagogische) randvoorwaarden is voldaan. Bovendien stelt zij dat de overheid gedetineerde ouders niet voor de keuze tussen wel of geen co-detentie moet plaatsen. Zij acht het van belang dat door het hele strafproces heen gekeken wordt naar mogelijkheden om het contact tussen verzorgende ouder en kind te behouden. Hierbij moeten continuïteit en stabiliteit voor het kind en het resocialiserende effect op de gedetineerde uitgangspunt zijn. Bij botsende belangen moet het belang van het kind voorgaan. Hoewel ik haar uitgangspunten onderschrijf, vind ik de argumenten voor die uitgangspunten niet helder en duidelijk terug in de voorgaande hoofdstukken. Door het ontbreken van een lijn komen de argumenten niet helder naar voren en boeten haar uitgangspunten aan overtuigingskracht in. Dit neemt niet weg dat haar voorstellen om detentie en de periode eraan voorafgaand meer op een vrouwelijke maat toe te snijden zeer interessant zijn. Zij laat zien dat een detentiebeleid voor vrouwen verder kan gaan dan enkel een beleid ten aanzien van co-detentie voor moeders met jonge kinderen.

Ondanks deze punten van kritiek vind ik dat Wolleswinkel een lezenswaardig boek heeft geschreven. Mensen die geïnteresseerd zijn in deze problematiek kunnen in dit boek veel informatie vinden en veel bronnen op het spoor komen. Juristen vinden handvatten waarmee zij een positieve verplichting van de overheid kunnen funderen ten opzichte van zowel verzorgende ouders als van vrouwen. Niet-juristen die geïnteresseerd zijn in deze problematiek vinden een gedocumenteerd overzicht van sociologische en psychologische achtergronden dat hen kan helpen de wereld en levens van gedetineerde vrouwen en moeders te begrijpen.

Katinka Linnemann